

การส่งเสริมและการพัฒนาศักยภาพของครอบครัว
ในการดูแลผู้สูงอายุในจังหวัดแพร่
PROMOTION AND DEVELOPMENT OF FAMILIES'S POTENTIAL
TO AGING CARE IN PHRAE PROVINCE

อภิชา สุขจีน^๑ Apicha Sukjeen,
อรอนงค์ ววงศ์^๒ Onanong Woowong,
พระอนุสรณ์ กิตติวณโณ^๓ Phra Anusorn Kittiwanno,
พระมหาสิทธิชัย ชยสิทธิ^๔ Phramaha Sittichai Jayasiddhi

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาศักยภาพของครอบครัวในการจัด
สิ่งแวดล้อมภายในบ้านเพื่อดูแลผู้สูงอายุในจังหวัดแพร่ ๒) เพื่อศึกษาศักยภาพของครอบครัวใน
การดูแลสุขภาพจิตใจของผู้สูงอายุในจังหวัดแพร่ และ ๓) เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการ
พัฒนาศักยภาพของครอบครัวในการดูแลผู้สูงอายุในจังหวัดแพร่ ระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้ คือ การ
วิจัยแบบผสมวิธี (Mix methods research) โดยมีการแจกแบบสอบถามแบบ Checklist
สัมภาษณ์เชิงลึก ครอบครัวจำนวน ๒๐ ครอบครัว และสนทนากลุ่มย่อยระหว่างคณะผู้วิจัยและ
ประธานมูลนิธิผู้สูงอายุจังหวัดแพร่ ประธานชมรมผู้สูงอายุอำเภอเมืองแพร่และอำเภอหนอง
ม่วงไข่ ตัวแทนผู้สูงอายุ ตัวแทนครอบครัว ประธานกำนันผู้ใหญ่บ้าน และพระสงฆ์ รวมทั้งหมด
๑๕ รูป/คน

^๑ อาจารย์ประจำสาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

^๒ อาจารย์ประจำสาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตแพร่

^๓ อาจารย์ประจำสาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

^๔ อาจารย์ประจำสาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

ผลการวิจัยพบว่า

๑. ศักยภาพของครอบครัวในการจัดสภาพแวดล้อมภายในบ้านเพื่อดูแลผู้สูงอายุทั้ง ๗ ด้าน พบว่า ๑) ด้านห้องนอน มีการจัดสภาพแวดล้อมภาพรวมคิดเป็นร้อยละ ๗๓.๕๗ ๒) ด้านห้องน้ำ โดยภาพรวมคิดเป็นร้อยละ ๕๐.๐๐ ๓) ด้านบันไดโดยภาพรวมคิดเป็นร้อยละ ๖๕.๕๕ ๔) ด้านราวจับ โดยภาพรวมคิดเป็นร้อยละ ๙๕.๐๐ ๕) ด้านประตูโดยภาพรวมคิดเป็นร้อยละ ๖๒.๐๐ ๖) ด้านพื้นห้องน้ำและฝาด้าน โดยภาพรวมคิดเป็นร้อยละ ๕๐.๐๐ และ ๗) ด้านสภาพแวดล้อมบริเวณบ้านโดยภาพรวมคิดเป็นร้อยละ ๖๕.๐๐ การจัดสภาพแวดล้อมภายในบ้านทั้ง ๗ ด้าน ปัจจัยทางด้านงบประมาณและความมั่นคงทางฐานะถือเป็นปัจจัยหลักที่มีผลต่อการจัดสภาพแวดล้อม

๒. ศักยภาพของครอบครัวในการดูแลสุขภาพจิตใจของผู้สูงอายุในภาพรวมพบว่า ระดับการปฏิบัติการอยู่ในระดับมากที่สุด คิดเป็นค่าเฉลี่ย ๔.๖๗ คิดเป็นร้อยละ ๕๓.๐๐ ถ้าพิจารณาเป็นรายข้อ ข้อที่มีระดับมากที่สุด คือ สมาชิกในครอบครัวให้เกียรติและยกย่องผู้สูงอายุว่าเป็นผู้มีประสบการณ์การดำเนินชีวิต, ให้ความเอาใจใส่เป็นอย่างดีเมื่อผู้สูงอายุเกิดอาการเจ็บป่วย, มีการพาผู้สูงอายุไปตรวจสุขภาพประจำปี, ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้ตระหนักถึงคุณค่าของตนเอง คิดเป็นค่าเฉลี่ย ๕.๐๐ คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐ ส่วนข้อที่มีระดับปฏิบัติการอยู่ในระดับมากที่สุดที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ มีการจัดสภาพแวดล้อมเพื่อให้ผู้สูงอายุได้ออกกำลังกาย คิดเป็นค่าเฉลี่ย ๓.๗๐ อยู่ในระดับมาก ร้อยละ ๔๐.๐๐ กิจกรรมที่ทางครอบครัวจัดขึ้นเพื่อพัฒนาศักยภาพของครอบครัวในการดูแลสุขภาพจิตใจของผู้สูงอายุประกอบไปด้วยกิจกรรมที่ส่งเสริมการดูแลด้านร่างกาย จิตใจสังคม และด้านเศรษฐกิจ

๓. บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาศักยภาพของครอบครัวในการดูแลผู้สูงอายุในจังหวัดแพร่ พบว่า พระสงฆ์มีบทบาทในการพัฒนาศักยภาพครอบครัวในการดูแลผู้สูงอายุในจังหวัดแพร่ ๖ ด้าน คือ ๑) บทบาทการอบรมครอบครัว คือ ให้การอบรมครอบครัวให้เป็นผู้มีความกตัญญูกตเวทิต่อบุพการี ๒) บทบาทในการสร้างขวัญกำลังใจแก่ผู้ดูแลผู้สูงอายุ ๓) บทบาทในการประสานงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ๔) บทบาทในการจัดกิจกรรมร่วมกับครอบครัว ๕) บทบาทในการสนับสนุนโรงเรียนผู้สูงอายุ และ ๖) บทบาทในการสืบทอดขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม

คำสำคัญ : การส่งเสริม, ศักยภาพของครอบครัวการพัฒนา, ผู้สูงอายุในจังหวัดแพร่

Abstract

The objectives of this research aimed 1) to study the family potential in household environment management in order to take care of elderlies in Phrae Province, 2) To study the family potential in elderly mental care in Phrae Province and 3) to study the roles of monk in developing of elderlies' family potential in Phrae Province. The methodology of the research was a mix method research by using checklist questionnaire, in-depth interview with 20 families and made the focus group discussion the researchers team, the president of Phrae Elderly Association, president of Phrae Elderly Club in Muang Phrae and Nong Muang Khai District, elderly representatives, subdistrict and village headmen, and monks were 15 persons.

The results were found as follows;

1. the family potential in household environment management in order to take care of elderlies in Phrae Province in 7 aspects were found as follows, 1. elderly bedroom was at 73.57 % 2. elderly bath room was at 50%. 3. staircase was at 65.55%. 4. Handrail was at 95.5 %. 5. door was at 62%. 6. bath room floor was at 50%. 7. household environment was at 64%. The manage household environment in 7 aspects that the budget and the status stability were considered to be the main and important factors.

2. the family potential in elderly mental care in Phrae Province overall was found that the operation aspect was at the highest level (\bar{x} =4.67, 53%). When considered in each items, the item that had the highest level was family members respect and giving honor elderlies to have living experiences, took care elderlies when they were sick., bringing elderlies to medical checkup, and the promotion elderly to realize self-value were at the highest level (\bar{x} =5.00, 100%). The household environmental management for exercise respectively, family activities organized in order to develop family potential in taking care of elderly mental health consisted of physical enhancement activities, mental health enhancement activities as well as economic activities were at lowest level (\bar{x} =3.70, 40%)

3. The roles of monk in family potential enhancement for taking care of elderlies in Phrae Province were found that there were 5 aspects namely; 1. The role in family potential development about family training be parent gratitude, 2. The role in create morale to elderlies, 3. The role in coordinating related organizations, 4. The role in organizing family activities, and 5. The role in elderly school support and 6. The role in traditional inherit.

Keywords : Promotion, Family Potential development, Elderlies in Phrae Province,

บทนำ

ครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานที่เป็นหลักสำคัญที่สุดของสังคม ทำหน้าที่หล่อหลอมและขัดเกลาความเป็นมนุษย์ให้แก่สมาชิกของครอบครัว ด้วยการอบรมเลี้ยงดูให้ความรัก ความเอื้ออาทร ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน พร้อมทั้งปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และถ่ายทอดวัฒนธรรมของสังคมให้แก่สมาชิกในครอบครัว เพื่อให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพ มีความพร้อมที่จะทำงานอย่างเต็มที่และสร้างสรรค์ เป็นพลังสำคัญในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติต่อไป ดังนั้น ครอบครัวจึงมีความสำคัญและมีอิทธิพลที่สุดต่อชีวิตของทุกคน^๕

ครอบครัวเป็นการรวมตัวของบุคคลที่มีความรัก ความผูกพันกัน มีปฏิสัมพันธ์กันช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ครอบครัวเป็นสถาบันสังคมที่เล็กที่สุดแต่เป็นสถาบันที่มีความสำคัญที่สุด เพราะเป็นหน่วยสังคมแรกที่หล่อหลอมชีวิตของคนในครอบครัวให้การเลี้ยงดูอบรมสั่งสอน ครอบครัวเป็นแหล่งผลิตคนเข้าสู่สังคม สังคมจะดีมาน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับครอบครัว เพราะครอบครัวเป็นสถาบันแรกที่ทำให้การอบรมสั่งสอน หล่อหลอมพฤติกรรม การกระทำ ความคิด ความรู้สึก เรียกโดยรวมว่า ช่วยหล่อหลอมบุคลิกภาพของมนุษย์ สร้างและพัฒนาคุณภาพของมนุษย์ในสังคม สังคมไทยในอดีต สภาพความเป็นอยู่ของครอบครัวจะมีความใกล้ชิดสนิทสนมมี

^๕ กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย, ปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุ ในชุมชนดินแดง, (กรุงเทพฯ : กองสวัสดิการสงเคราะห์, ๒๕๒๘), หน้า ๒๒.

ความผูกพัน มีสัมพันธภาพแน่นแฟ้น มีความเคารพนับถือ ให้ความช่วยเหลือ ดูแลกันอย่างทั่วถึง มีการติดต่อไปมาหาสู่หมั่นญาติพี่น้องสม่ำเสมอ^๖

ปัจจุบันความเปลี่ยนแปลงในสังคม ส่งผลให้สภาพครอบครัวไทยในอดีตเปลี่ยนแปลงไป เช่นเดียวกัน กล่าวคือ ครอบครัวปัจจุบันส่วนใหญ่จะเป็นครอบครัวเดี่ยว (Nuclear Family) จะมีเฉพาะสามี ภรรยา บุตร และอาจมีผู้ช่วยทำงานบ้าน พ่อแม่ลูก ไม่ค่อยมีความใกล้ชิดกันมากนัก เพราะจะต้องออกไปหารายได้นอกบ้าน มาช่วยจุนเจือครอบครัว ลูกต้องจ้างคนอื่นเลี้ยง หรือให้ญาติดูแล หรือต้องฝากเข้าโรงเรียนก่อนวัยเรียน ผู้สูงอายุต้องเอาไปฝากไว้ที่บ้านพักคนชรา การไปมาหาสู่กับญาติพี่น้องน้อยลง ความผูกพัน ความเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน ภายในครอบครัวลดลง ดังจะเห็นได้จากปัจจุบันหน่วยงานหรือองค์กร เช่น บ้านพักคนชรา บ้านพักเด็ก มีจำนวนมากยิ่งขึ้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการละเลย และขาดความรับผิดชอบและความเอาใจใส่ต่อคนในครอบครัว

ในทางพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้า ได้ทรงวางกรอบในเรื่องของความสัมพันธระหว่างครอบครัวเอาไว้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หน้าที่รับผิดชอบของแต่ละคน ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่าหลัก “ทศ ๖” การที่พระพุทธองค์ทรงกำหนดหน้าที่ให้แต่ละบุคคลในทศ ๖ ต้องปฏิบัติย่อมเป็นการฝึกปลูกฝังลักษณะนิสัยของคนดีไปพร้อมๆ กับการฝึกความอดทนต่ออำนาจกิเลส คือ นับตั้งแต่บิดามารดาฝึกให้บุตรธิดาทำสิ่งดีๆ ตั้งแต่ยังเล็กชี้ให้เห็นว่าสิ่งใดบ้างเป็นเรื่องชั่วแล้วก็ต้องไม่ทำ หลักทศ ๖ ที่พระพุทธองค์ทรงตรัสถึง ประกอบไปด้วย ๑) ปุรัตถิมทศ (ทศเบื้องหน้า) ได้แก่ บิดามารดา ๒) ทักขินทศ (ทศเบื้องขวา) ได้แก่ ครูอาจารย์ ๓) ปัจฉิมทศ (ทศ เบื้องหลัง) ได้แก่ สามีภรรยา ๔) อุตตรทศ (ทศเบื้องซ้าย) ได้แก่ มิตรสหาย ๕) ออุปริมทศ (ทศเบื้องบน) ได้แก่ พระสงฆ์ สมณ พราหมณ์ ๖) เภฏฐิมทศ (ทศเบื้องล่าง) ได้แก่ ลูกจ้างกับนายจ้าง

จากความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันทางสังคมดุจทศที่อยู่รายรอบตัวทั้ง ๖ ทศดังกล่าว บิดามารดาผู้เปรียบเสมือนทศเบื้อง หน้าของบุตรธิดาเป็นบุคคลสำคัญของบุตรธิดาบิดามารดาผู้ซึ่งทำอุปการะแก่บุตรธิดาก่อนด้วยความเมตตากรุณา ด้วยจิตใจที่ปรารถนาจะให้บุตรธิดามีความสุขหรือที่กำลังมีความทุกข์ก็ต้องการช่วยเหลือให้รอดพ้นจากความทุกข์ โดยมีได้คำนึงถึงสิ่ง ตอบแทนใดๆทั้งสิ้น บิดามารดาให้การเลี้ยงดูบุตรธิดาของตนโดยไม่หวังผลตอบแทนบิดามารดาจึงเป็นบุพการีคนแรกของบุตร ธิดา พระพุทธเจ้าเปรียบบิดามารดาไว้ว่าเป็นบุพเทพ (เทพองค์แรก) บุพพจารย์ (อาจารย์คนแรก) และอาหุเนยบุคคล (บุคคล ที่ควรแก่การนอบน้อม) ของบุตรธิดานอกจากจะให้ความเคารพท่านแล้ว บุตรธิดาพึงบำรุงบิดามารดาผู้เป็นทศ

^๖ กขกร สังฆชาติ, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับผู้สูงอายุ, (ชลบุรี : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๓๖), หน้า ๕๘.

เบื้องหน้าดังนี้ ๑) ท่านเลี้ยงเรามาแล้วเราจักเลี้ยงท่านตอบ ๒) ช่วยทำกิจของท่าน ๓) ดำรงวงศ์สกุล ๔) ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็น ทายาท ๕) เมื่อท่านล่วงลับไปแล้วทำบุญอุทิศให้ท่าน บุตรธิดาที่สำนึกในพระคุณของบิดามารดาและรู้จักตอบแทนคุณบิดามารดาถือว่าเป็นคนดีเป็นคนมีศักดิ์ศรี เป็น ผู้ได้รับการยกย่องสรรเสริญในสังคมทั่วไปเพราะคนที่รู้จักกตัญญู กตเวทิตารู้จักตอบแทนคุณเป็นผู้ที่มีคุณธรรมสำคัญคุณธรรมข้อที่ทำให้คนในสังคมอยู่กันมาด้วยความสงบสุขร่มเย็นมีความรักสามัคคีต่างถ้อยที่ถ้อยอาศัยกัน ที่สำคัญยังเป็นการ ประกาศศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ด้วย ในทางพระพุทธศาสนาก็ได้กล่าวยกย่องการรู้จักตอบแทนคุณนั้นว่าเป็นภูมิธรรมของคนดีดังพุทธพจน์ว่า “สัตบุรุษ เป็นคนกตัญญูเป็นคนกตเวทิต ความเป็นคนกตัญญู ความเป็นคนกตเวทิตสัตบุรุษทั้งหลายสรรเสริญ ความเป็นคนกตัญญู และ ความเป็นคนกตเวทิตทั้งหมดนี้เป็นภูมิสัตบุรุษ”^๗

จังหวัดแพร่เป็นจังหวัดที่มีจำนวนผู้สูงอายุจำนวน ๘๑,๓๗๕ คน โดยแบ่งเป็น ๘ อำเภอ ประกอบไปด้วย อำเภอเมืองมีจำนวนผู้สูงอายุ ๒๒,๕๔๔ คน อำเภอสูงเม่นมีจำนวนผู้สูงอายุ ๑๖,๐๑๖ คน อำเภอเด่นชัยมีจำนวนผู้สูงอายุ ๕,๗๘๒ คน อำเภอสอง มีจำนวนผู้สูงอายุ ๘,๖๕๙ คน อำเภอลองมีจำนวนผู้สูงอายุ ๙,๖๐๕ อำเภอหนองม่วงไข่มีจำนวนผู้สูงอายุ ๓,๕๖๑ อำเภอวังทองมีจำนวนผู้สูงอายุ ๗,๗๙๐ และอำเภอวังชิ้นมีจำนวนผู้สูงอายุ ๗,๔๑๘ รวม ๘๑,๓๗๕ คน^๘ ข้อมูลจากกรมการปกครองกระทรวงมหาดไทยในปี ๒๕๕๘ พบว่า สถานการณ์ปัญหาผู้สูงอายุในจังหวัดแพร่ ผู้สูงอายุในสังคมไทยถูกทอดทิ้งหรือกลายเป็นคนไร้ญาติขาดที่พึ่งมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นทุกวัน ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากโครงสร้างประชากรของประเทศไทยกำลังเปลี่ยนไป มีจำนวนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจนทำให้ไทยกำลังเคลื่อนเข้าสู่ “สังคมผู้สูงอายุ” อย่างเต็มตัว จำนวนผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้ง หรือไร้ญาติขาดที่พึ่งที่เพิ่มขึ้นซึ่งสาเหตุเบื้องต้นของการเกิดปัญหานี้ ส่วนหนึ่งก็มาจาก การที่สถาบันในครอบครัวมีความอ่อนแอ บุตรหลานขาดจิตสำนึกในการตอบแทนบุญคุณของผู้มีอุปการะ หรืออาจเรียกได้ว่า ไม่ทำหน้าที่ของตนเองในด้านการตอบแทนบุญคุณ นอกจากนี้บางครอบครัวนอกจากจะปล่อยให้ผู้สูงอายุอยู่อย่างเดียวดายแล้วนั้น ยังมีการเพิ่มภาระให้ผู้สูงอายุเองด้วย เช่น การเอาบุตรหลานไปให้ผู้สูงอายุเลี้ยง ซึ่งปัญหาในลักษณะนี้มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นทุกวัน ปัญหาผู้สูงอายุถูกทอดทิ้งมีอยู่จำนวนมากในทุกจังหวัดทั่วประเทศ แม้รัฐบาลจะมีมาตรการในการช่วยเหลือผู้สูงอายุโดยการให้สวัสดิการแจกเบี้ยยังชีพให้ผู้สูงอายุ แต่ก็ให้การช่วยเหลือได้ไม่ทั่วถึง เพราะมีหลายปัจจัยที่ทำให้ข้อมูลตกหล่น ผู้สูงอายุหลายคนจึงต้องอยู่อย่างเดิตร้อนตามลำพังและมีภาระในการ

^๗ อัง.เอก. ๒๐/๓๓/๗๗.

^๘ คณะทำงานจัดทำแผนยุทธศาสตร์ผู้สูงอายุจังหวัดแพร่, แผนยุทธศาสตร์ผู้สูงอายุจังหวัดแพร่ พ.ศ. ๒๕๕๘-๒๕๖๐, (เอกสาร), หน้า ๓๑-๔๔.

เลี้ยงดูบุตรหลาน ซึ่งบางครั้งจะต้องอาศัยเพื่อนบ้าน หรือผู้มีน้ำใจให้ความช่วยเหลือเท่าที่จะทำได้ ผู้สูงอายุที่ยากจนและมีภาระต้องเลี้ยงดูบุตรหลาน มีจำนวน ๑,๕๘๘ คน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการที่ครอบครัวขาดการดูแลเอาใจใส่ผู้สูงอายุเท่าที่ควร

จากประเด็นดังกล่าว ผู้วิจัยได้ตระหนักถึงสภาพปัญหาตลอดจนถึงความห่วงใยในการดูแลผู้สูงอายุในจังหวัดแพร่ ซึ่งประเด็นที่จะต้องให้ความสำคัญเป็นอันดับแรกในการช่วยเหลือและส่งเสริมให้ปัญหาสถานการณ์ผู้สูงอายุได้ลดลง จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการพัฒนาบุคคลในครอบครัวให้รู้จักหน้าที่อันควรกระทำต่อผู้มีอุปการคุณ ฉะนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่ศึกษาการส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพของครอบครัวในการดูแลผู้สูงอายุในจังหวัดแพร่

โดยการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการพัฒนาศักยภาพของครอบครัวในการดูแลผู้สูงอายุในจังหวัดแพร่ เพื่อให้ผู้สูงอายุในจังหวัดแพร่ได้รับการดูแลจากสมาชิกในครอบครัวและเป็นการสร้างจิตสำนึกของคนในครอบครัวให้รู้จักตอบแทนบุญคุณของผู้มีพระคุณ อันจะนำไปสู่การดำรงชีวิตในสังคมอย่างคุณค่าและสมศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อศึกษาศักยภาพของครอบครัวในการจัดสิ่งแวดล้อมภายในบ้านเพื่อดูแลผู้สูงอายุในจังหวัดแพร่
๒. เพื่อศึกษาศักยภาพของครอบครัวในการดูแลสภาพจิตใจของผู้สูงอายุในจังหวัดแพร่
๓. เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาศักยภาพของครอบครัวในการดูแลผู้สูงอายุในจังหวัดแพร่

ระเบียบวิธีวิจัย

๑. **ระเบียบวิธีวิจัย** การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Method Research) เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีรายละเอียดดังนี้

๑) การศึกษาเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพของครอบครัวในการดูแลผู้สูงอายุในจังหวัดแพร่ เพื่อกำหนดกรอบในการสร้างแบบสอบถามแบบ Checklist และแบบสอบถามระดับความคิดเห็นจากมากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด เกี่ยวกับการดูแลสภาพจิตใจของผู้สูงอายุในจังหวัดแพร่ และแจกแบบสอบถามกลุ่มประชากรแบบ

เจาะจง เมื่อได้ข้อมูลจากแบบสอบถามแล้ว จึงนำมาวิเคราะห์ด้วยสถิติพื้นฐานเพื่อหาค่าร้อยละ และค่าเฉลี่ย ซึ่งแบบสอบถามประกอบไปด้วย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามแบบ Checklist เกี่ยวกับศักยภาพของครอบครัวในการจัดสิ่งแวดล้อมภายในบ้านเพื่อดูแลผู้สูงอายุในจังหวัดแพร่

ตอนที่ ๓ ศักยภาพของครอบครัวในการดูแลสภาพจิตใจของผู้สูงอายุในจังหวัดแพร่

๒) วิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดกรอบในการออกแบบสัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่มย่อย (Focus Groups Discussion) จากนั้นให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบ และนำมาแก้ไข เพื่อใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่มย่อยต่อไป

๒. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวิเคราะห์ศักยภาพของครอบครัวในการดูแลผู้สูงอายุจำนวน ๒ อำเภอ คือ อำเภอเมือง ๑๐ ครอบครัว และอำเภอนองม่วงไข่ ๑๐ ครอบครัว รวมทั้งหมด ๒๐ ครอบครัว ประกอบไปด้วย

๑. ครอบครัวในอำเภอนองม่วงไข่

๑) ครอบครัวชมพูมิ่ง	๒) ครอบครัวชมพูอินทร์
๓) ครอบครัวจันดี	๔) ครอบครัวชมชื่น
๕) ครอบครัวเอกจิตร	๖) ครอบครัวต้นต้อ
๗) ครอบครัวหนันชัย	๘) ครอบครัวชมพูวง
๙) ครอบครัวทิพย์วงศ์	๑๐) ครอบครัวรักพงษ์

๒. ครอบครัวในอำเภอเมืองแพร่

๑) ครอบครัวประเสริฐกิจ	๒) ครอบครัวฝันสุข
๓) ครอบครัวทราเลา	๔) ครอบครัวชัยธรรม
๕) ครอบครัวโล่ห์นิมิตร	๖) ครอบครัวไชยมงคล
๗) ครอบครัวสอนอุ้น	๘) ครอบครัวปัญญา
๙) ครอบครัวจันทนานนท์กิจ	๑๐) ครอบครัวหงษ์สิบเจ็ด

๓) ประชากรที่ใช้ในการสนทนากลุ่ม (Focus groups Discussion) ทั้งหมด

๑๕ รูป/คน ประกอบด้วย

ประธานมูลนิธิผู้สูงอายุจังหวัดแพร่	จำนวน	๑	คน
ประธานชมรมผู้สูงอายุอำเภอ	จำนวน	๒	คน
ตัวแทนผู้สูงอายุ ๒ อำเภอๆ ละ ๒ คน	จำนวน	๔	คน
ตัวแทนครอบครัว ๒ อำเภอๆ ละ ๒ คน	จำนวน	๔	คน

ประธานกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน	จำนวน	๒	คน
ผู้นำทางศาสนา	จำนวน	๒	รูป
รวมทั้งหมด ๑๕ รูป/คน			

๓. การเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัยจึงกำหนดพื้นที่ในรูปแบบของพื้นที่กรณีศึกษาในเขตภาคเหนือ เป็นการเลือกพื้นที่แบบเจาะจง (Purposive) โดยผู้วิจัยมีเกณฑ์ในการเลือกพื้นที่ ดังนี้

๑) เลือกพื้นที่ที่มีผู้สูงอายุ โดยเลือกครอบครัวที่มีผู้สูงอายุของทั้ง ๒ อำเภอ คือ อำเภอเมือง และอำเภอหนองม่วงไข่ อำเภอละ ๑๐ ครอบครัว

๒) เลือกหน่วยงานและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ ได้แก่ ประธานชมรมผู้สูงอายุ จำนวน ๒ คน ตัวแทนผู้สูงอายุ ของ ๒ อำเภอๆ ละ ๒ คน ประธานกำนัน ผู้ใหญ่บ้านจำนวน ๒ คน ผู้นำทางศาสนา จำนวน ๒ รูป รวมผู้ให้ข้อมูล จำนวน ๑๕ รูป/คน

การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

๑) คณะผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์เอกสารเกี่ยวกับองค์ความรู้ในการส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ

๒) คณะผู้วิจัยดำเนินการแจกสอบถามเกี่ยวกับศักยภาพของครอบครัวในการดูแลสุขภาพจิตจิตใจของผู้สูงอายุในจังหวัดแพร่

๓) คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-depth Interview) โดยการลงพื้นที่เก็บข้อมูลของครอบครัวผู้สูงอายุ เพื่อหาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุโดยใช้เครื่องมือการสัมภาษณ์แบบ checklist

๔) คณะผู้วิจัยสนทนากลุ่ม (Focus Groups Discussion) โดยเชิญผู้มีส่วนเกี่ยวข้องชุมชน เช่น ประธานชมรมผู้สูงอายุ ตัวแทนผู้สูงอายุ ประธานกำนัน ผู้ใหญ่บ้านผู้นำทางศาสนา

๕) คณะผู้วิจัยประชุมกลุ่มเพื่อสังเคราะห์เกี่ยวกับศักยภาพของครอบครัวในการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุในจังหวัดแพร่

๔. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลไปวิเคราะห์ โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์ ดังนี้

การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามด้วยสถิติพื้นฐานเพื่อหาค่าร้อยละและค่าเฉลี่ย และการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก/checklist โดยผู้วิจัยนำแบบ checklist มาสังเคราะห์จัดกลุ่มข้อมูล (Data Grouping) และจัดสนทนา ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องชุมชน เช่น ประธานชมรมผู้สูงอายุ ตัวแทนผู้สูงอายุ ประธานกำนัน ผู้ใหญ่บ้านผู้นำทางศาสนา คณะผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์และถอดบทเรียนที่ได้จากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม

ผลการวิจัย

๑. ศักยภาพของครอบครัวในการจัดสิ่งแวดล้อมภายในบ้านเพื่อดูแลผู้สูงอายุในจังหวัดแพร่ พบว่า ครอบครัวมีศักยภาพในการจัดสิ่งแวดล้อมภายในบ้านด้าน (ห้องนอน) โดยภาพรวมคิดเป็นร้อยละ ๗๓.๕๗ ครอบครัวมีศักยภาพในการจัดสิ่งแวดล้อมภายในบ้านด้าน (ห้องน้ำ) โดยภาพรวมคิดเป็นร้อยละ ๕๐ ครอบครัวมีศักยภาพในการจัดสิ่งแวดล้อมภายในบ้านด้าน (บันได) โดยภาพรวมคิดเป็นร้อยละ ๖๕.๕๕ ครอบครัวมีศักยภาพในการจัดสิ่งแวดล้อมภายในบ้านด้าน (ราวจับ) โดยภาพรวมคิดเป็นร้อยละ ๙๕.๐๐ ครอบครัวมีศักยภาพในการจัดสิ่งแวดล้อมภายในบ้านด้าน (ประตู) โดยภาพรวมคิดเป็นร้อยละ ๖๒.๐๐ ครอบครัวมีศักยภาพในการจัดสิ่งแวดล้อมภายในบ้านด้าน (พื้นห้องน้ำและฝาดมุ้ง) โดยภาพรวมคิดเป็นร้อยละ ๕๐.๐๐ ครอบครัวมีศักยภาพในการจัดสิ่งแวดล้อมภายในบ้านด้าน (สภาพแวดล้อมบริเวณบ้าน) โดยภาพรวมคิดเป็นร้อยละ ๖๕.๐๐

การจัดสิ่งแวดล้อมภายในบ้านด้านห้องนอนสำหรับผู้สูงอายุนั้นพบว่า ขึ้นอยู่กับศักยภาพของครอบครัวว่า แต่ละครอบครัวมีฐานะความพร้อมมากน้อยแค่ไหน ซึ่งครอบครัวที่มีฐานะมั่นคง ย่อมที่จะจัดเตรียมห้องนอนสำหรับผู้สูงอายุได้อย่างดี ในขณะที่ครอบครัวที่ไม่มีความพร้อมก็ไม่สามารถจัดเตรียมห้องนอนสำหรับผู้สูงอายุได้อย่างสะดวกสบายเท่าที่ควร การจัดสภาพแวดล้อมภายในบ้านด้านห้องน้ำพบว่า ในแต่ละครอบครัวนั้นส่วนใหญ่ยังไม่มีแยกห้องน้ำออกจากห้องอาบน้ำ ทำให้เกิดความชื้นและเกิดอุบัติเหตุได้ง่าย การจัดสภาพแวดล้อมด้านบันไดพบว่า ครอบครัวให้การเอาใจใส่เป็นอย่างดี ครอบครัวได้มีการปรับปรุงสภาพแวดล้อมตรงบริเวณบันได คือ มีการติดวัสดุกันลื่น และเก็บของที่วางอยู่ระหว่างขอบบันได เพื่อความปลอดภัยของผู้สูงอายุมากยิ่งขึ้น การจัดสภาพแวดล้อมด้านราวจับ พบว่า ในกรณีที่ผู้สูงอายุมีโรคประจำตัว และมีปัญหาเรื่องการทรงตัว บุตรหลานก็จะมีการจัดทำราวจับไว้รอบ ๆ บ้าน เช่น บริเวณห้องนอน ห้องน้ำ และบริเวณภายในบ้าน แต่ราวจับที่ทำขึ้นนั้น ยังไม่มีความมั่นคงเท่าที่ควร การจัดสภาพแวดล้อมด้านประตูบ้านพบว่า ครอบครัวได้มีการติดตั้งประตูห้องนอนของผู้สูงอายุที่สามารถเปิดออกได้จากด้านนอกได้ เพื่อความสะดวกในการดูแลผู้สูงอายุเอง การจัดสภาพแวดล้อมด้านพื้นห้องและฝาดมุ้งห้องพบว่า ครอบครัวได้มีการติดวัสดุกันลื่นตรงบริเวณพื้นไม้ที่มีลักษณะมันและเสี่ยงต่อการเกิดอุบัติเหตุในผู้สูงอายุและพยายามหลีกเลี่ยงการเดินสายไฟบนพื้นห้องของผู้สูงอายุ อีกทั้งยังมีการบันทึกเบอร์โทรติดต่อกุณินภายในบ้านในกรณีเกิดอุบัติเหตุ การจัดสภาพแวดล้อมด้านบริเวณรอบ ๆ บ้านพบว่า ครอบครัวมีการสนับสนุนให้ผู้สูงอายุได้ทำกิจกรรมบริเวณบ้าน เช่น การปลูกผัก การเลี้ยงสัตว์ และปรับปรุงพื้นที่บริเวณบ้านสำหรับผู้สูงอายุได้ใช้เป็นที่พักผ่อน

๒. ศักยภาพของครอบครัวในการดูแลสภาพจิตใจของผู้สูงอายุในจังหวัดแพร่ พบว่าครอบครัวได้ให้การดูแลผู้สูงอายุทั้งทางด้านกายภาพและจิตใจ เพื่อให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพทางจิตที่แจ่มใส โดยให้การดูแลด้านต่างๆ คือ

๑) ด้านร่างกาย เช่น การจัดหาอาหารและการรับประทานอาหาร การพักผ่อน นอนหลับ การจัดที่อยู่อาศัยให้เหมาะสมปลอดภัย จัดหาเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มให้เหมาะสม การพาไปรับบริการตรวจ สุขภาพอย่างสม่ำเสมอ จัดหาอุปกรณ์และสิ่งอำนวยความสะดวกให้ผู้สูงอายุ เป็นต้น

๒) ด้านจิตใจ เช่น การเอาใจใส่พูดคุยอย่างสม่ำเสมอ การให้ความรักความเคารพ การยกย่องยอมรับนับถือ การพาผู้สูงอายุ ไปท่องเที่ยวตามโอกาสและสถานที่ที่เหมาะสม การแสดงให้เห็นความสำคัญตามวันสำคัญต่าง ๆ

๓) ด้านสังคม เช่น การแสดงความยินดีที่จะพาผู้สูงอายุไปร่วมกิจกรรมทางสังคมที่เหมาะสม ตามที่ผู้สูงอายุต้องการ เป็นต้น

๔) ด้านเศรษฐกิจ โดยการดูแลเอาใจใส่ช่วยเหลือในด้านการเงินอย่างเพียงพอและสม่ำเสมอ และไม่ควรเบียดเบียนด้านการเงินของผู้สูงอายุ นอกจากนี้ ครอบครัวควรให้ความสำคัญ และความสนใจในนำเทคโนโลยีสื่อสารสมัยใหม่มาใช้กับผู้สูงอายุ อย่างเหมาะสม เพื่อลดปัญหาช่องว่างระหว่างวัย ใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อสารกับสมาชิกในครอบครัว ช่วยให้ผู้สูงอายุอยู่ในสังคมและครอบครัวได้อย่างมีศักดิ์ศรี และมีคุณค่าในตนเอง รวมถึงการใช้เทคโนโลยีเพื่อการ เรียนรู้ประสบการณ์แปลกใหม่ ค้นหาข้อมูลต่าง ๆ ในการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุนั่นเอง

๓. บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาศักยภาพของครอบครัวในการดูแลผู้สูงอายุในจังหวัดแพร่ พบว่า พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญ ๖ ด้านที่ช่วยส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพของครอบครัวในการดูแลผู้สูงอายุ คือ

๑) บทบาทพระสงฆ์ด้านให้การอบรมครอบครัว คือ ให้การอบรมครอบครัวให้เป็นผู้มีความกตัญญูตเวทีต่อบุพการี สร้างความตระหนักให้ครอบครัวให้เห็นคุณค่าของผู้สูงอายุ และวิธีการดูแลผู้สูงอายุทางด้านร่างกายและจิตใจ

๒) บทบาทในการสร้างขวัญกำลังใจแก่ผู้ดูแลผู้สูงอายุ คือ การให้คำแนะนำและให้ความช่วยเหลือครอบครัวที่ประสบปัญหาผู้สูงอายุที่อยู่ภายใต้อาการเจ็บป่วย ซึ่งผู้ดูแลถือว่าเป็นบุคคลที่มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าผู้ป่วย การสร้างขวัญกำลังใจแก่ผู้ดูแลก็เสมือนการช่วยดูแลผู้ป่วยไปพร้อมๆกันคือ เมื่อผู้ดูแลมีขวัญกำลังใจก็ย่อมที่จะดูแลผู้สูงอายุที่ป่วยได้เป็นอย่างดี

๓) บทบาทในการประสานงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ การทำหน้าที่ประสานหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุเองมาให้ความรู้แก่ครอบครัวและตัวผู้สูงอายุเอง เช่น

การให้ความรู้ด้านการดูแลสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุ พระสงฆ์ทำหน้าที่ในการประสานงาน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล หรือวิทยากรที่มีความรู้ความสามารถมาให้ความรู้แก่ ครอบครัวและผู้สูงอายุ โดยผ่านการจัดกิจกรรมร่วมกันระหว่างหน่วยงานและครอบครัว ผู้สูงอายุ เช่น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการดูแลผู้สูงอายุด้านต่างๆ สวัสดิการที่ผู้สูงอายุพึงได้รับ เป็นต้น

๔) บทบาทในการจัดกิจกรรมร่วมกับครอบครัว คือ การให้ความร่วมมือกับ ครอบครัวผู้สูงอายุในการจัดกิจกรรมที่ช่วยพัฒนาผู้สูงอายุให้เป็นผู้สูงอายุที่มีสุขภาพกายและใจ ดี พระสงฆ์ทำหน้าที่ในฐานะผู้นำที่ให้การอุปถัมภ์ทั้งในด้านงบประมาณ สิ่งของรางวัล และ ประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยมีเป้าหมายหลักคือ ผู้สูงอายุมีสุขภาพะที่ดีและมีความสุขมากยิ่งขึ้น

๕) บทบาทในการสนับสนุนโรงเรียนผู้สูงอายุ คือ การให้การสนับสนุนครอบครัว ชุมชนในการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ เพื่อใช้เป็นสถานที่นัดพบปะ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสบการณ์ระหว่างผู้สูงอายุด้วยกัน รวมถึงเป็นสถานที่ที่ผู้สูงอายุสามารถแสดงศักยภาพด้าน ต่างๆ เป็นเวทีสำหรับผู้สูงอายุในการแสดงออก เพื่อให้ผู้สูงอายุได้ตระหนักถึงคุณค่าของตัวเอง และประโยชน์ที่ตนเองสามารถสร้างสรรค์ให้กับสังคม

๖) บทบาทในการเป็นผู้นำด้านประเพณีวัฒนธรรม คือ การเป็นผู้นำในการสืบสาน อนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมภายใต้การมีส่วนร่วมของครอบครัว ผู้สูงอายุ และชุมชน เพื่อกระตุ้น ให้สมาชิกในชุมชนเกิดความรักและหวงแหนประเพณีวัฒนธรรมที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา อีกทั้งยัง เป็นการดำเนินกิจกรรมที่มีผู้สูงอายุเป็นผู้ร่วม โดยมีครอบครัวเป็นผู้สนับสนุน

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

- ๑) ควรส่งเสริมให้มีการจัดสภาพแวดล้อมในชุมชนสำหรับผู้สูงอายุโดยตรง
- ๒) ควรส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดูแลคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ อย่างชัดเจน เพราะผู้สูงอายุถือเป็นองค์ประกอบหนึ่งของชุมชนที่จะต้องให้การดูแล
- ๓) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการให้ความช่วยเหลือผู้สูงอายุควรเข้ามามีบทบาทในการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุอย่างจริงจัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่เพียงลำพัง หรือ มีภาระที่ต้องเลี้ยงดูบุตรหลาน

๒. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

- ๑) ควรมีการศึกษาถึงรูปแบบการพัฒนาผู้สูงอายุต้นแบบ ที่สามารถนำมาเป็น แบบอย่างในการพัฒนาผู้สูงอายุให้เป็นผู้ที่มีสุขภาพะทางกายและจิตใจที่ดี

๒) ควรศึกษาเกี่ยวกับความสุขของผู้สูงอายุในช่วงอายุระดับต่างๆ เช่น ๖๐ ๗๐ ๘๐ ๙๐ ปี เพื่อที่จะสามารถนำมาถอดบทเรียนในการสร้างความสุขให้แก่ผู้สูงอายุได้

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย**. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
กชกร สังขชาติ. **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับผู้สูงอายุ**. ชลบุรี : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๓๖.
กรมประชาสัมพันธ์ กระทรวงมหาดไทย. **ปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุ ในชุมชน
ดินแดง**. กรุงเทพฯ : กองสวัสดิการสังคม, ๒๕๒๘.
คณะทำงานจัดทำแผนยุทธศาสตร์ผู้สูงอายุจังหวัดแพร่, **แผนยุทธศาสตร์ผู้สูงอายุจังหวัดแพร่
พ.ศ. ๒๕๕๘-๒๕๖๐**.

